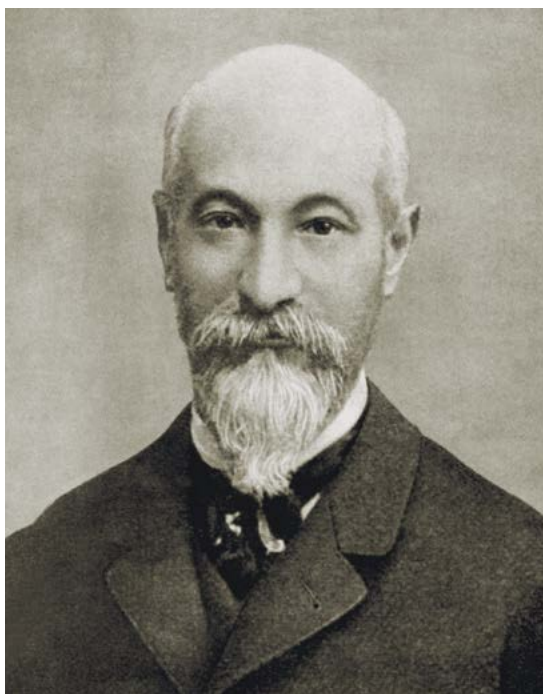

Zaslužni pionir planinstva na Hrvaškem

Johannes Frischauf

Dr. Johannes Frischauf (1837–1924), profesor matematike na Univerzi v Gradcu, je začetnik ideje o ustanovitvi Hrvaškega planinskega društva leta 1874, ki letos torej zaznamuje svojo 150-letnico. Sočasno se spominjamo tudi 100-letnice Frischaufove smrti.

Johannes
Frischauf
Vir dLib.si

Johannes Frischauf se je rodil na Dunaju 17. septembra 1837 kot najstarejši sin v družini trgovca z živili Ignaza Frischaufa in Elizabete, roj. Steinhart. Družina se je poleti 1832 iz bližnjega Rositza preselila na Dunaj. Poleg Johannesesa so bili v družini še njegovi starejši sestri Barbara (r. 1833) in Eleonora (r. 1836) ter mlajša brata Candid (r. 1840) in Alois (r. 1845).

Po maturi na dunajski gimnaziji Schotten se je Frischauf leta 1857 vpisal na študij matematike in fizike na dunajski univerzi ter na študij geodezije in kemije na tehniški visoki šoli. Diplomiral je poleti 1861 kot najboljši v razredu profesorja Josepha Petzvala in si pridobil naziv dr. phil. Bil je zaposlen kot asistent na dunajskem observatoriju in docent na oddelku za matematiko dunajske univerze (1863). Kot strokovnjak na področju astronomije je znanstveno delo začel z deli o določitvi poti asteroida Azija (1861, 1866), komete "1863" (1863) in funkcij krogle (1865). Dela so bila objavljena v poročilih sej razreda matematike Kraljeve akademije znanosti na Dunaju. Leta 1866 je bil imenovan

za profesorja matematike na Univerzi v Gradcu, kjer je po dveh letih postal redni profesor in nasledil katedro Ernsta Macha.

V pedagoški in znanstveni karieri, ki je trajala vse do smrti leta 1906, je bil plodovit avtor, saj je napisal 22 strokovnih knjig in učbenikov s področja matematike, astronomije in geodezije, okoli 30 člankov o znanstvenih vprašanjih, osem planinskih knjig in več kot 120 člankov o planincih in popotnikih. Med Frischaufovimi zaslugami so uvedba višje matematike na Univerzi v Gradcu, poučevanje infinitezimalnega računa, teorije števil, geometrije in teorije funkcij, velja pa za pionirja uporabe Gaussove metode v trigonometričnih izračunih, ki je bila novost v topografiji.

Mladostno navdušenje za planinstvo

Čas Frischaufovega študija v Avstriji je zaznamoval hiter razvoj železnice, zaradi česar so visokogorja postala dostopna vse večjemu številu navdušencev, priljubljenost planinstva pa se je hitro razširila v vseh družbenih krogih. To je bil čas, ko je v Avstriji, državi s 300 vrhovi, višjimi od 3000 metrov, Paul Grohmann s sodelavci leta 1862 ustanovil Avstrijsko planinsko društvo, katerega podružnice so kmalu zrasle v vseh večjih mestih po državi. Ljubitelji gora postanejo prvi "turisti" (ime izvira iz izraza "tour" = tura, ogled gorskega območja), ki svoj prosti čas izkoristijo za vzpon na kakšen vrh ali obisk novih neraziskanih gorskih območij.

Frischaufovo planinsko potovanje se je začelo poleti 1861 po diplomi. Odpravil se je na turo po Salzburških Alpah in na pohode v okolici Berchtesgadna, nato pa se je leta 1864 podal na zahtevnejše vzpone v okolici Visokih Tur.

Leta 1866 je bil imenovan za profesorja matematike na Univerzi v Gradcu in štajersko gorovje je postalo središče njegovega planinskega delovanja. Leta 1868 ga je radovednost usmerila v bližnje, neznane in neraziskane predele in vrhove Kamniško-Savinjskih Alp.

Z ustanovitvijo Nemško-avstrijskega planinskega društva (DÖAV) leta 1869 je bil Frischauf član graške sekcije društva, ki je leta 1873 štela 91 članov. Frischauf je bil od ustanovitve leta 1873 podpredsednik Štajer-

¹ Članek je bil objavljen v *Hrvatskem planinarju* januarja letos. Poobjavljamo ga z dovoljenjem uredništva HP.

skega planinskega društva (Steirischer Gebirgsverein) iz Gradca. Na tem položaju je ostal do aprila 1875.

Konec avgusta 1872 je začela obratovati železnica na odseku Liezen–Admont na Štajerskem, zato je izkoristil priložnost in se 23. julija 1873 prvič povzpel na Reichenstein, 2251 m, pri Admontu. Dva tedna kasneje se je povzpel tudi na bližnji Hochtort, 2369 m, o čemer je poročal v člankih, objavljenih v Jahrbuch des Steirischen Gebirgsvereins (1873), katerega urednik je bil. Leta 1873 je za isto revijo napisal članka Der Greinsberg in Hoch-Molbing im Toten Gebirge.

To je bil čas začetkov izdajanja pohodniških vodnikov, ki so nastajali z namenom promocije potovanja z železnico. Tako je Frischauf leta 1873 izdal prvi Planinski vodnik Štajerske, Koroške, Kranjske in avstrijskih obmejnih krajev, Salzburga in Tirolske na 107 straneh.

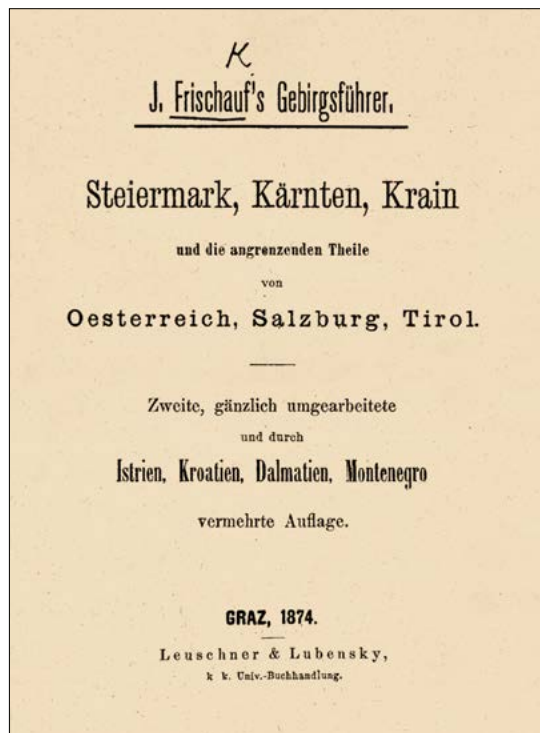
Prvi obiski Hrvaške (1873–1875)

Velikonočne praznike leta 1873 je želel preživeti na hrvaški rivieri, za kar ga je spodbudil njegov prijatelj dr. Konrad Clar (1844–1904), docent za balneologijo in klimatologijo na Univerzi v Gradcu. Frischauf je šel aprila z njim z vlakom na Reko. Takrat se je povzpел na Učko in z ladjo obiskal Kraljevico, Crikvenico in Novi, nato se je s parnikom odpeljal v Kotor. Tam se je povzpел na Lovčen in obiskal Cetinje, o čemer je imel 27. maja, po vrnitvi v Gradec, predavanje "Touren in Montenegro" na seji Štajerskega planinskega društva. Vedoč, da je konec oktobra 1873 stekla železnica Reka–Zagreb, Frischauf kot najvidnejši član Štajerskega planinskega društva navdušeno ugotavlja, da bo omogočila dostop tudi do neraziskanih hrvaških gora Kleka, Kapele, Plješivice, Bjelolasice in predvsem Velebita, ki ga je tisto pomlad s parnika z občudovanjem opazoval. Zato je prepričan, da je prišel čas za ustanovitev Hrvaškega planinskega društva. V začetku leta 1874 si je kot prednostno nalogo zadal obisk hrvaških krajev, kjer je želel dati pobudo za organizacijo Hrvaškega planinskega društva.

V ta namen je Frischauf za velikonočne praznike 4. aprila 1874 odpotoval z vlakom v Trst in na Reko, od koder je nadaljeval do Ogulina s priporočilnim pismom Stanka pl. Budisavljevića (1839–1907), častnika avstro-ogrske mornarice, nato profesorja na pomorski akademiji. Glede načrtovanih planinskih dejavnosti se v skladu z Budisavljevićevim priporočilom obrača na njegovega brata nadporočnika Budislava pl. Budisavljevića (1843–1919), visokega okrajnega uradnika Krajiške uprave.

Srečanje z Budislavom Budisavljevićem in Vladimирjem Mažuranićem (1845–1928), ki ju je Frischauf sredi aprila našel pred okrožnim poslopjem v Ogulinu, je izkoristil za opozarjanje na potrebo po ustanovitvi Hrvaškega planinskega društva. Frischaufu so svetovali, da je najboljši način za ustanovitev Hrvaškega planinskega društva, da se obrne na profesorja dr. Gjura Pilarja (B. Budisavljević, HP (1898, št. 3, 37).

Naslednji dan se je Frischauf želel povzpeti na Klek, katerega višino bi ob tej priložnosti izmeril z barome-

Naslovnica
Frischaufovega
vodnika (1874)
Vir Hrvatski
planinar

trom, zato mu je Budisavljević za vodnika priporočil ravnatelja višje ljudske šole v Ogulinu Miloša Ratkovića (1844–1910) in učitelja Josipa Magdića (1848–1911), ki jih torej lahko štejemo za prve gorske vodnike na Hrvaškem. Frischaufov obisk Kleka in Ogulina je Budisavljević opisal v članku, objavljenem v *Obzorju* 16. maja 1874.

Ko se je vrnil v Gradec, je Frischauf drugi, bistveno spremenjeni izdaji svojega "Gebirgsführerja", dodal opise gora Istre, Hrvaške, Dalmacije in Črne gore. Vodniček je bil razširjen na 179 strani in objavljen julija 1874. Ta pohodniški vodnik je zasnovan tako, da prikazuje gore ob železniških progah. Tako je na relaciji St. Petar–Reka opisana Učka, na relaciji Reka–Karlovac Bjelolasica in Klek, na katerega je podrobneje opisan vzpon iz Ogulina. Ob ladijski liniji Reka–Kotor opisuje gore in mesta Dalmacije. Iz besedila v teh opisih je mogoče sklepati, da se je na Mosor iz Splita povzpел

Budislav pl.
Budisavljević
Vir Hrvatski
planinar

Bergtouren im kroatischen Grenzlande.

Von Prof. Dr. Johann Frischauf.

Einleitung.

Die Schilderung der nachfolgenden Touren hat hauptsächlich den Zweck, die Naturfreunde auf eine Reihe unbekannter landschaftlicher Schönheiten aufmerksam zu machen. Möge der hohe Genuss, den ich beim Besuche dieser Gegenden fand, auch anderen Touristen zu Theil werden; möge sich auch in Kroatien derselbe Gemeininn regen, der unsere deutschen Alpen zugänglich machte; mit wenig Aufwand von Mühe und Geld dürften die herrlichen Alpentouren Kroatiens in gleicher Weise eine Quelle erhabenen, geistigen Genusses werden, wie dies bereits die übrigen Partien der Ostalpen geworden sind.

Das Gebiet der kroatischen Alpen umfasst den größten Theil der ehemaligen Oguliner, Slutiner, Otosaner und Likaner Grenz-Regimenter. Die Oguliner Partien lassen sich gegenwärtig von den Stationen der Bahnstrecke Karlsbad-Hiume aus leicht durchführen, ihre Touren sind in meinem Gebirgsführer *) und in der Agramer Zeitung vollständig enthalten, weshalb ihre Schilderung hier unterbleiben kann; die übrigen umfassen die Touren der Kleinen Kapela und des Velebit.

Der Formation nach gehören die hier zu schildernden Gegenden dem Karste und zwar meist dem bevolkerten an; ungeheure Urdäler mit riesigen Tannen-, Buchen- und Ahorn-Stämmen und bedeutendem Wäldlande wechseln in den niederen Partien mit steinigem Karst, weiten ebenen Feldern und Thälern, die nicht selten nur als vergrößerte Karst-Dolinen aufgefasst werden müssen. Wasserarme Gegenden schließen sich an wasserreiche und erzeugen dadurch Contraste, wie sie in den übrigen Theilen der Alpen nicht vorkommen. Die geographischen Verhältnisse können leicht aufgefasst werden. Südöstlich an die Massen des Krainer Schneeberges und des kroatischen Küstengebietes bei Hiume schließt sich der Gebirgsstod der Großen Kapela an, welcher bis Heng zieht. Als dessen Fortsetzung kann das gewaltige Küstengebirge des Velebit betrachtet werden, der südöstlich zum Dinara-Gebirge geht; das nahezu ebene Karstland von Zara bis zum Velebit kann als später aufgetretenes Land angesehen werden. Parallel mit

*) J. Frischauf's Gebirgsführer. Steiermark, Kärnten, Krain und die angrenzenden Theile von Oesterreich, Salzburg, Tirol. Zweite, gänzlich umgearbeitete und durch Hrien, Kroatien, Dalmatien, Montenegro vermehrte Auflage. Graz, 1874. Zensur- und Lizenzen, L. L. Universitäts-Buchhandlung.

Članek *Bergtouren im kroatischen Grenzlande*, objavljen 31. januarja 1875 v Jahrbuch des Österreichischen Touristen-Club
Vir Hrvatski planinar

že prejšnje leto, medtem ko je opise Dinare in Biokova Frischauf najverjetneje podal na osnovi analize vojaških specialk. Frischaufov pohodniški vodnik je prvi, v katerem so opisane hrvaške gore.

10. junija 1874 je Frischauf napisal pismo dr. Gjuri Pilarju (1846–1893) v Zagreb, da bi spodbudil ustanovitev Hrvaškega planinskega društva. V pismu Budisavljeviću 7. julija poizveduje "kako je s Hrvaškim planinskim društvom" in dodaja "mi iz Gradca želimo, da čimprej oživi".

Po Kleku se Frischauf odloči poleti obiskati Plješivico in Plitvička jezera. V pismu Budisavljeviću 7. julija 1874 sprašuje: "Ali bo to poletje kdo od društvenih članov šel iz Ogulina na Plješivico ali Plitvička jezera? Če je le možno, bi se rad pridružil, da bi spoznal tiste dele Hrvaške." Za to pot se je odločil v zadnjem trenutku, ker v prejšnjem pismu Budisavljeviću 2. junija 1874 ni omenil takega načrta.

Ta obisk na Hrvaškem je Frischauf podrobno opisal v članku *Bergtouren im kroatischen Grenzlande*, objavljenem 31. januarja 1875 v Jahrbuch des Österreichischen Touristen-Club. Frischaufov članek na 16 straneh, februarja tudi ločeno natisnjen 1875 na Dunaju, je prvi planinski potopis, v katerem so hrvaške gore predstavljene celoviteje.

V pismu Budisavljeviću 14. marca 1875 je Frischauf izročil izvode separatov in zapisal: "Pošiljam Vam obljubljeno zbirko o Hrvaški. Ali je vredno, naj presodijo drugi; a volja je bila poštena, služiti hrvaški stvari. Prilagam več posebnih izvodov, da jih, če vam je sestavek všeč, razdelite po Ogulinu in okolici; ne pozabite prosim na moja cenjena spremljevalca, gospoda Ratkovića in Magdića."

Frischaufov potopis je razdeljen na štiri dele – Plitvička jezera, Plješivica, Lika in Velebit. V knjigi omenja, da je 19. avgusta 1874 obiskal Ogulin in se 23. avgusta ponovno povzpел na Klek s šolskim ravnateljem

Milošem Ratkovićem in učiteljem Josipom Magdićem. Njegovo bivanje na Hrvaškem je trajalo do 4. septembra. V tem času je z Magdićem in Ratkovićem obiskal Modruš, Sertić Poljano, Plitvička jezera, Bihać (takrat na turškem ozemlju), Korenico, 27. avgusta pa sta prispela v Gospić, kjer je spoznal Dragutina Hirca. Nato jih pot pripelje v Brušane, Perušić, povzpnejo se na Visočico, 1. septembra pa jih Mijo Benović iz Medka popelje na Sveto brdo, ki je takrat veljalo za najvišji vrh Velebita. Sledi spust do Sv. Roka in čez Mali Alan do Karina in Zadra. Ratković to potovanje omenja v nizu desetih člankov, ki so bili v prvi polovici leta 1876 natisnjeni v Agramer Zeitung, Magdić pa povzema svoje vtise s potovanja v članku Putositnica, objavljenem 12. maja 1880 v Narodnih novinah.

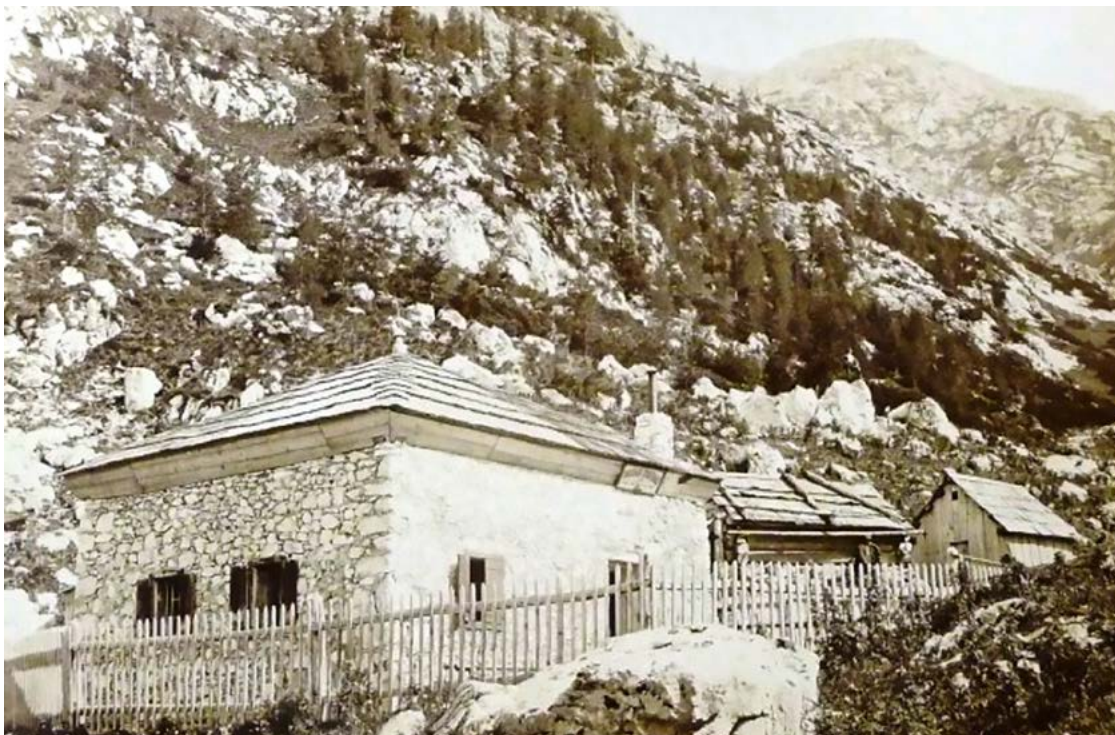
Po obisku Zadra se je Frischauf vkrcal na parnik za Reko, od koder je z vlakom prispel v Kranj. Tam je začel daljšo turo po Kamniško-Savinjskih Alpah.

Da bi dokončno podprl ustanovitev Hrvaškega planinskega društva, je Frischauf 6. oktobra 1874 pisal Budisavljeviću, da bo kmalu prispel v Zagreb, kjer se želi z njim sestati o tej zadevi. Frischauf svoj prihod v Zagreb povezuje s povabilom bana Ivana Mažuranića za 19. oktober 1874 in s slovesnostjo ob uradnem odprtju zagrebske univerze. Ob tej priložnosti se je pridružil delegaciji Univerze v Gradcu, ki sta jo sestavljala dr. Hermann Biderman, prodekan pravne fakultete, in dr. Karl Blodig, prodekan medicinske fakultete. Iz pisma dr. Pilarja Budisavljeviću 22. oktobra 1874, v katerem navaja, da se je sestal z dr. Frischauфом glede ustanovitve Hrvaškega planinskega društva, je mogoče sklepati, da je dr. Pilar sklical ustanovni zbor društva kmalu po pismu Budisavljeviću.

Že naslednje leto je Frischauf ponovno obiskal Hrvaško za binkošne praznike z dr. Avgustom Martincem, članom upravnega odbora Štajerskega planinskega društva. Po vzponu na slovenski Snežnik iz Postojne 15. maja 1875 so prispeli do izvira reke Reke. Nadalje pridejo v Lokve, obiščejo izvir Kolpe, se nato čez Skrad in Begovo Razdolje povzpnejo na Bjelolasico in se spustijo v Jasenko in Ogulin. Frischauf se je 23. maja z vlakom skozi Zagreb vrnil v Gradec, Martinec pa se je odločil obiskati Plitvička jezera. Na tem potovanju so obiskali tudi Risnjak, o katerem je Frischauf pozneje napisal članek za Österreichische Touristen Zeitung.

Odkrivanje Kamniško-Savinjskih Alp in raziskovanje štajerskih gora (1875–1887)

Načrtno raziskovanje Kamniško-Savinjskih Alp je Frischauf začel 6. septembra 1874 s prihodom na gorsko kmetijo lovca Primoža Štularja - Suhadolnika (1831–1898), ki je južno pod Grintovcem. S Suhadolnikom, enim prvih gorskih vodnikov na Slovenskem, se je Frischauf 19. septembra povzpел na Grintovec, 2558 m. Z Jernejem Beršnikom je 22. septembra kot prvi turist osvojil Rinko, 2441 m, nato 26. septembra Ojstrico z vodnikom Matijevcem, 27. septembra pa še Skuto, 2530 m. O teh planinskih vzponih je poročal v članku

*Frischaufova
koča na
Suhadolnikovi
planini pod
Grintovcem
leta 1884
Vir Hrvatski
planinar*

Die Sulzbacher Alpe (Jahrbuch des Steirischen Gebirgsvereins, 1875).

Aprila 1875 je Frischauf zapustil "Steirische Gebirgsverein" in ustanovil društvo "Sannthaler", katerega predsednik je bil dve leti. 4. avgusta 1875 je Suhadolnik na Frischaufovo pobudo dokončal gradnjo planinske koče pod Grintovcem, 1474 m, ki jo je Frischauf obiskal 11. avgusta, ko se je z vodnikom Beršnikom ponovno povzpel na Skuto. To kočo, ki so jo kmalu poimenovali Frischaufova koča, je leta 1877 odnesel snežni plaz, ob njej pa je že 23. septembra 1878 podružnica ÖTK iz Železne Kaple zgradila novo Frischaufovo kočo, ki je delovala do leta 1897, ko so na Kokrskem sedlu zgradili Cojzovo kočo.

Frischauf je najel tudi Janeza Piskernika (1839–1915) Plesnika iz Logarske doline, da na sedlu nad slapom Rinka za DÖAV zgradi "Okrešelj Hütte", 1475 m, ki je bila dokončana septembra 1875.

Naslednje leto, 1876, je Frischauf tri poletne mesece preživel na območju Kamniško-Savinjskih Alp. Tako je 19. julija zgradil pot na Kamniško sedlo in 22. julija obiskal novo hišo na Okrešlju. Čez Jezersko in mimo Frischaufove koče na Kokrskem sedlu je bil 27. julija spet na Grintovcu. Nato je bil s Suhadolnikom 5. avgusta na Planjavi, 2392 m, 13. avgusta ponovno na Grintovcu, 15. avgusta na Brani, 2247 m, s Suhadolnikom je 5. septembra kot prvi turist osvojil Kočno, 2541 m, 6. septembra Storžič, 2134 m, 18. septembra pa se je povzpel na Ojstrico. Plezalno turo je zaključil 27. septembra, ko se je že šestič povzpel na Grintovec. Poleg plezalne dejavnosti je poletne mesece leta 1876 posvetil razvoju turizma na območju Kamniško-Savinjskih Alp. Ugotovil je, da težko dostopne kmetije Suhadolnik, Piskernik (Plesnik), Planinšek in Uršič ne morejo biti turistično zanimive brez dostopnih cest. Zato je dal pobudo za gradnjo ceste od Železne Kaple čez Jezersko sedlo, 1215 m, na Jezersko in ceste čez

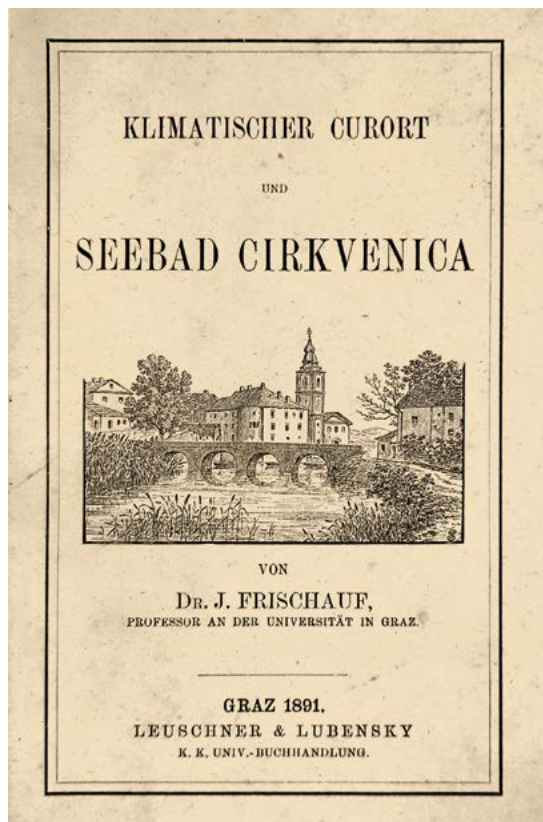
Pavličevo sedlo, 1338 m, v Logarsko dolino. Zavzel se je tudi za gradnjo povezovalne ceste Luče–Solčava. Zavedal se je, kakšne napore mora turist vložiti v Kamniško-Savinjske Alpe, saj mora vsakič od železniške postaje v Pliberku in vožnje s kočijo do Železne Kaple prehoditi vsaj 15 kilometrov, preden pride do gora.

Faza navdušenja nad odkrivanjem Kamniško-Savinjskih Alp se je zaokrožila marca 1877 z izidom knjige Die Sannthaler Alpen (282 strani). Kmalu za tem je z vodnikom Matijevcem opravil prvi vzpon na Mrzlo

Frischaufove knjige in članki o Hrvaški:

1. Gebirgsführer - Steiermark, Kärnten, Krain, und der angrenzenden Theile von Österreich, Salzburg, Tirol durch Istrien, Kroatien, Dalmatien, Montenegro, 2. Ausflug, Graz, 1874, str. 177
2. Bergtouren im kroatischen Grenzlande, Jahrbuch des Österreichischen Touristen-Club, Wien, 1875, str. 1-16, in separat, pretiskano - Agramer Zeitung, 1875, str. 102-107
3. Gebirgsführer durch die Österreichischen Alpen und die angrenzenden Theile von Bayern, Italien und Montenegro, 3. Ausflug, Wien, 1883, str. 277
4. Der Risnjak, ÖTZ, Wien, 1.9.1884, št.17, str. 201-202
5. Die insel Arbe, Zeitschrift des DÖAV, München, 1888, št.19, str. 285-297
6. Aus dem Velebit, Zeitschrift des DÖAV, München, 1888, št.19, str. 297-306
7. Aus der kroatischen Riviera, ÖTZ, Wien, 15.2.1888, št.4, str. 37-40 in 15.7.1888, št.14, str. 164-165
8. Die Ivančica, Mittheilungen des DÖAV, München, 1.11.1888, št.21, str. 252-253
9. Touren in der Umgebung von Karlstadt, Mittheilungen des DÖAV, München, 21.12.1889, št.24, str. 297-298
10. Auf Cherzo, Mittheilungen des DÖAV, München, 30.6.1890, št.12, str. 156-159
11. Das Uskokengebirge, Zeitschrift des DÖAV, München, 1890, št. 21, str. 419-429, in separat
12. Insel Arbe in Dalmatien, Mittheilungen des DÖAV, München, 31.3.1890, št.6, str. 77
13. Klimatischer Curort und Seebad Cirkvenica, Graz, 1891, str. 64
14. Aus der Österreichischen Riviera, ÖTZ, Wien, 15.6.1892, št.12, str. 137-139 in 1.7.1892, št.13, str. 149-151
15. Das Seebad Porto-Re, ÖTZ, Wien, 1.7.1893, št.13, str. 157-158
16. Auf Pago und Arbe, ÖTZ, Wien, 1.9.1895, št.17, str. 197-199

Naslovnica
Frischaufovega
turističnega vodnika
o Crikvenici (1891)
Vir Hrvatski planinar

goro, 2208 m, nato pa nekaj let ni več hodil po tem območju. Frischauf se je v tistem času osredotočal na ustvarjanje družine in se usmerjal v potovanja po štajerskih gorah. Tega leta se je povzpел na Triglav, Hochkönig, Hochtor in Admonter Reichenstein.

Junija 1878 se je poročil z Walburgo von Henikstein (1855–1939) iz Linza, s katero je imel sinove Hermannna (1879–1942), Erica (1881–1943) in Walterja (1882–1957).

Poleg tega se Frischauf osredotoča tudi na obiskovanje štajerskih gora. Leta 1879 se je povzpел na Scheichen-

spitze, 2664 m, in Hochgolling, 2862 m, najvišja vrhova Štajerske, 3. septembra 1880 pa na Waldhorn, 2700 m, v Turamu, kar je bil tudi njegov zadnji zahtevnejši vzpon. Začel je načrtno raziskovati alpske pokrajine okoli Schladminga, Ennsthala, štajerskega dela Salzkammerguta, Murthala in Lungaua, o čemer je pisal v delu Der Steirischen Wanderbuch (1883, 1884). Napisal je kratek turistični vodnik Ein Ausflug auf den Monte Baldo (1883), v katerem je opisal goro nad Gardskim jezerom v Italiji. Obiskal je tudi druge italijanske gore, o čemer je izdal knjigo Wanderungen in der italienschen Bergen (1887). Njegov vodnik Aus den Schladminger Tauren (1892) na 80 straneh predstavlja krono raziskovanja štajerskega gorskega sveta. Na graški univerzi je bil 1. novembra 1882 imenovan za dekana filozofske fakultete. To funkcijo je opravljal eno leto.

Junija 1883 je dokončal 3. izdajo vodnika Gebirgsführer durch die Österreichischen Alpen, ki obsega 274 strani. V njem opisuje hrvaške pokrajine in gore Istre, Like in Dalmacije (str. 240–265) ter hribovja okolice Zagreba (str. 155–156).

Drugo obdobje potovanja po Hrvaški (1887–1894)

Za velikonočne praznike, 9. aprila 1887, se je Frischauf v spremstvu nemškega botanika Carla Corrensa (1864–1933) in graškega založnika Paula Lubenskega odločil prepotovati gorata območja Trsta in Reke, obiskati Rab, Pag in obalna območja od Crikvenice do Karlobaga.

Ko so se po obisku Opatije povzpeli na Učko, so 12. aprila z ladjo Hrvat odpluli iz Reke proti Senju in Karlobagu. V Jablanac so prispeli 16. aprila. Načrtovani vzpon na Alančič, 1612 m, jim je nekaj dni preprečeval sneg. Z vodnikom Blažom Miškolino so 22. aprila obiskali Štirovačo in se čez sedlo Alan povzpeli na Alančič, nato na Rožanski vrh, 1638 m, in Goli vrh, 1670 m.

Frischaufov dom na
Okrešlju (1909)
Vir Hrvatski planinar

Po obisku Raba, kjer so ostali dva tedna, so prišli prek Senja in Oltarja v Krasno, od koder so se 20. maja povzpeli na Mali Rajinac, 1699 m, nato so obiskali Švico in Gacko polje. O tej poti piše Frischauf v člankih Die Insel Arbe in Aus dem Velebit, ki ju je objavil 1888 v Zeitschrift des Deutschen und Österreichischen (Zeit. DÖAV) in seriji Aus der Kroatischen Riviera, 15. februarja in 15. julija objavljeni v Österreichische Touristen Zeitung (ÖTZ).

Dve leti za tem je Frischauf ponovno prišel na Reko za veliko noč 21. aprila 1889, kjer ga je župan Sušaka, Hinko Bačić (1857–1918), predsednik novoustanovljenega Primorskega planinskega društva na Sušaku, razglasil za častnega člana društva. Ob tej priložnosti so ga spodbudili, naj napiše knjigo o Crikvenici in njeni okolici, ki bi lahko služila za turistično promocijo.

Frischauf je preživel počitnice v Crikvenici in na Rabu pri avstrijskem zdravniku, profesorju Leopoldu von Schrötterju (1837–1908), znanem laringologu. Zavedajoč se potrebe po turistični prepoznavnosti Raba sta 23. aprila 1889 napisala pismo rabskemu županu, v katerem sta predlagala načine za pospešitev razvoja otoškega turizma. V članku Insel Arbe in Dalmatien, objavljenem leta 1890 v Mittheilungen des Deutschen und Österreichischen Alpenvereins (Mitt. DÖAV), je Frischauf priporočal Rab kot poletno letovišče.

Hrvaško planinsko društvo je na svoji seji 19. maja 1889 razglasilo Frischaufa za častnega člana društva, vpisanega pod zaporedno številko ena, zaradi njegovih zaslug kot duhovnega ustanovitelja hrvaške planinske organizacije. Frischauf je prišel v Zagreb junija 1889.

Na povabilo prijatelja, fotografa Heinricha Krapka (1841–1915), strastnega planinca, je prišel v Karlovac 9. junija in z vodnikom Francem Recljem prek Kostanjevice obišče Sveto Gero in prek Sošic, Krašića in Ozlja doseže Karlovac. S Krapkom si je 11. junija ogledal jamo Martinsčak, Barilović (Vražić) in Sičo v okolici Karlovca, ki jih opisuje v članku Touren in der Umgebung von Karlstadt, objavljenem v Mitt. DÖAV konec 1889. Za svojega prijatelja Krapka je pred tem napisal predgovor za fotoalbum Otočac - Švica (1888), v naslednjem Krapkovem fotoalbumu Slunj in Plitvička jezera (1892) pa je 14 fotografij Plitvic opremljenih s Frischaufovim besedilom.

Frischauf je z ogledom Svete Gere dal centralnemu odboru HPD zagon za prvo markiranje planinske poti na Sveto Gero in posek dreves na najvišjem vrhu. Konec septembra 1889 je ponovno obiskal Kostanjevico in 28. septembra Sveto Gero, pri čemer je ugotovil, da je markiranje poti dobro narejeno in gozd na glavnem vrhu izkrčen. Čez Sopotski slap, Kekić in Tomaševac se je spustil v Petričko selo, naslednji dan pa se je čez Sveto Gero vrnil v Kostanjevico. O tem potovanju je Frischauf v Zeit. DÖAV (1890) objavil članek Das Uskokengebirge.

Frischauf je ponovno prišel v Crikvenico za velikonočne praznike 6. aprila 1890, ko je obiskal otok Cres, o čemer je pisal v članku Auf Cherzo, objavljenem 30. junija 1890 v Mitt. DÖAV.

Frischaufov članek "Aus Kroatischen Riviera", Österreichische Zeitung št 4 1888
Vir Hrvatski planinar

V začetku aprila 1891 je obiskal Crikvenico in napovedal, da bo v Gradcu natisnjena njegova promocijska knjiga. Knjiga Klimatischer Curort und Seebad Crikvenica, ki je izšla junija 1891, velja za temelj turizma na območju Crikvenice. Na 64 straneh je predstavil zgodovino Crikvenice in opisal privlačnost izletov v okolici. Kot zanimivosti je navedel Vinodol, Grižan, Bribir, Križišće, Drvenik, Novi, Bakarski zaliv, Kraljevico, Hreljin in Senj. Na otoku Krku je opisal Omišalj, Dobrinj, Vrbnik, Krk, Košljun, Baško in Malinsko ter navedel možnosti prevoza in nastanitve.

Frischauf v pismu Budisavljeviću 25. julija 1891 opisuje svoje izkušnje v obiskanih krajih: "Od tromeye Štajerske, Koroške in Kranjske čez Hrvaško do Plješevice in Velebita, te prebogate pokrajine, se vidi živahna dejavnost v alpinizmu. Številne pokrajine južno Slovanskih Alp, zlasti Plitvice, so postale svetovno znane, k čemur je prispevala ne le čudovita narava, ampak tudi inteligenca, pripravljenost in gostoljubnost ljudi, ki se je kazala skozi stoletja."

Zadnje pisno sled o svojem obisku na Hrvaškem je Frischauf pustil s člankom Auf Pago und Arbe, objavljenim 1. septembra 1895 v ÖTZ, kjer navaja, da je otok Rab obiskal 8. aprila v družbi Pavla Lubenskega iz Gradca. Iz pisem Budisavljeviću sklepamo, da je Frischauf še naprej z zanimanjem spremljal razvoj hrvaškega planinstva. Tako v pismu 14. decembra 1898 predlaga: "Ker je zdaj Lika lahko dostopna z morske strani, je treba delati na tem, da se veličastno pogorje Velebit odpre intenzivnejšemu gorskemu prometu." Poziva HPD h korakom v tej smeri. V naslednjem pismu, januarja 1899, pojasnjuje: "Najprej je treba narediti bolj dostopna Visočico in Sveto brdo. V ta namen je treba poti označiti in na njih postaviti table. Na Visočico

vodi dovolj poti iz Divosela in Čitluka. Za Sveto Brdo bi priporočal gradnjo poti iz Raduč. V nadaljevanju, v drugi fazi, bi lahko označili pot iz Raduč na Vaganski vrh s spustom v Starigrad. Te poti je mogoče zgraditi in označiti za zgolj 600 kron. Vse to bi bilo mogoče narediti leta 1899, potem pa naj bi se začela gradnja zavetišča." Frischauf pismo konča z izjavo: "Vse to bo zagotovo v korist in čast vašega ljudstva."

Zadnje življenjsko obdobje

25. septembra 1892 se je Frischauf spet vrnil v Luče, Solčavo in Logarsko dolino, da bi obnovil stara znanstva in nagovoril tamkajšnje prebivalstvo za gradnjo dostopnih cest. Spoznal je agilnega planinca in učitelja Frana Kocbeka (1863–1930) in si prizadeval za ustanovitev Slovenskega planinskega društva (SPD), ki je bilo z njegovo podporo ustanovljeno 27. februarja 1893 v Ljubljani. Nato je pogosto obiskoval kraje v okolici Logarske doline. Tako je 25. septembra 1895 prišel pregledat novo cesto od Luč proti Solčavi, katere gradnjo je zagovarjal že pred 20 leti, o čemer je pisal v brošuri *Die Erschliessung der Santhaler Alpen*.

Ob Frischaufovi 60-letnici je Savinjska podružnica SPD 8. septembra 1897 v Mozirju priredila slavnostni shod, na katerem je Frischauf izrazil veliko naklonjenost slovenskim narodom z besedami: "Vrli ljudje, planinstvo ne sme izpostavljati narodnosti, vere ali politike in naj se povsod spoštujejo pogledi in navade lokalnega prebivalstva." Takšen Frischaufov odnos je bil provokacija za člane nemške sekcije DÖAV iz Celja, ki jim nikakor ni bilo všeč, da je bilo ustanovljeno SPD. V pogostih

napadih na Frischaufa kot "apologeta Slovanov", ki jih je moral zavračati s svojimi razlagami v *Südsteirische Press*, je šel najdlje Grazer Tagblatt 26. junija 1899, ko je Frischaufa označil za "slovanskega kneza".

Frischaufov govor v Mozirju je bil kaplja čez rob za njegovega nekdanjega prijatelja, radikalnega nacionalista, profesorja geografije Eduarda Richterja (1847–1905). Spor med Frischaufom in Richterjem je tlel že od leta 1892, ko je bil Richter kot nekdanji predsednik DÖAV imenovan za urednika izdaje *Die Erschliessung der Ostalpen*. Liberalni Frischauf je očitno stal na poti svojemu mlajšemu kolegu Richterju tako na graški univerzi kot v krogih DÖAV, pri čemer je imel odločilno vlogo njegov polemični slog v pamfletih, v katerih je pretirano kritično ocenjeval Richterjevo strokovno delo. Ko je bil Richter 4. novembra 1899 imenovan za rektorja graške univerze, je zoper Frischaufa sprožil disciplinski postopek in zahteval suspenz zaradi "neizpolnjevanja pedagoških dolžnosti", menda predavani zunaj kurikuluma, ki so se študentom zdela prezahtevna. Kljub temu sta bila Frischaufova nesporna znanstvena avtoriteta in ugled prevelika ovira za uresničitev Richterjeve zamisli.

Do stopnjevanja nacionalističnega pritiska na Frischaufa je prišlo takoj po Richterjevi smrti, ko je v začetku marca 1905 v Ljubljani izdal brošuro *Der Alpinist und Geograph Eduard Richter*, v kateri je kritiziral Richterjevo strokovno delo. Študentje v Gradcu so 12. marca 1905 organizirali demonstracije v avli univerze in zahtevali Frischaufovo razrešitev kot "protinarodnega profesorja". Naslednji dan se je zahtevi pridružil učiteljski zbor s pisnim protestom s 36 podpisi. 26. aprila 1906 je ministrstvo pod pritiskom nacionalističnih krogov Frischaufu izdalo "odsnostnost do nadaljnega", nakar se je moral 21. maja 1907 upokojiti. Frischauf je ostal osamljen v zagovarjanju svojih stališč in dejanj, njegove interpelacije na dunajskem dvoru pa niso obrodile sadov. V pokoju je Frischauf z intenzivnim znanstvenim delom premagoval krivico in grenkobo ter med letoma 1907 in 1922 napisal 25 znanstvenih del s področja geodezije in kartografije. Takrat se je pogosto zadrževal v Millstattu, kjer je delal na svoji najpomembnejši knjigi *Die mathematischen Grundlagen der Landesaufnahme und Kartographie des Erdsphäroids*, ki je izšla v dveh zvezkih, leta 1913 v Stuttgartu in leta 1919 v Leipzigu.

Prof. dr. Johannes Frischauf je umrl 7. januarja 1924 v svojem stanovanju v Gradcu na naslovu Burggring 12. Na njegovo željo je družina žaro z njegovim pepelom raztrosila na vrhu Scheichenspitze, 2664 m, nad Ramsauom, na katero se je povzpel leta 1879 in izjavil: "Ta vrh je vreden truda." Njegovo pisno zapuščino in korespondenco najdemo v glavni knjižnici Univerze v Gradcu pod signaturo Ms NI 2133. Po njem se od 2. avgusta 1908 imenuje Dom na Okreslju, septembra 1993 pa so v Logarski dolini postavili skulpturo Frischaufa in Kocbeka, delo akademskega kiparja Franca Purga. V Gradcu so leta 1973 v 12. okrožju Andritz po njem poimenovali ulico Frischauf Weg. ●

Pomembni zapisi o Frischaufu

1. Budisavljević Bude (1898): Kako je postalo hrvatsko planinsko društvo, *Hrvatski planinar*, br. 3, str. 36–42
2. Hirc Dragutin (1900): Osnivači Hrvatskog planinarskog društva, *Hrvatski planinar*, št. 7–8, str. 104–107
3. Kocbek Franc (1907): Dr. Johannes Frischauf v proslavo njegove 70 letnice, Celje, str. 48
4. Anon. (1913): Dr. J. Frischauf i hrvatsko planinarstvo, *Planinski vjesnik*, br. 1, 31–32 i št. 2, str. 63–64
5. Cividini Ante (1934): Idejni razvoj Hrvatskoga planinarskoga društva, *Hrvatski planinar*, št. 10–12, str. 337–342
6. Marković Mirko (1958): Prof. Dr. Johannes Frischauf (1837–1924), povodom 120. godišnjice rođenja, *Naše planine*, št. 4, str. 250–267
7. Sudnik Ivica (1975): Zlatna godina hrvatskog planinarstva 1874–1875, *Naše planine*, št. 9–10, str. 145–152
8. Jagarić Vladimir (1991): Stotinu godina planinarenja po Žumberku, *Hrvatski planinar*, št. 7–8, str. 159–161
9. Uremović Vladimir, Jurdana Stanko (1991): Biografija prof. dr. Johannes Frischaufa (1837–1924) i osvrt na njegov opus", *Vinodolski zbornik*, str. 157–161
10. Tichy Robert, Wallner Johannes (2009): Johannes Frischauf, eine schillernde Persönlichkeit in Mathematik und Alpinismus, *Internationale Mathematische Nachrichten*, Wien, Nr. 210, str. 21–33
11. Furnkranz Martin (2014): Johannes Frischauf (1837–1924), von den Slaven geachtet, von Alpenvereine geachtet, "steiner-alpen.bplaced.net/Frischauf", str. 8
12. Ekar Franc (2017): Avstrijski raziskovalec slovenskega gorskega sveta, *Pr'jezer*, št. 3 (september, 2017), Jezersko, str. 10–11